

emcdda.europa.eu

Narkotyki w obiektywie

Sprawozdanie Europejskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii

ISSN 1725-8545

Używanie khatu w Europie – konsekwencje dla polityki europejskiej

Khat (czuwaliczka jadalna) uprawiany jest na górskich terenach Półwyspu Somalijskiego, w południowej części Półwyspu Arabskiego oraz wzdłuż wybrzeża wschodnioafrykańskiego. W niektórych częściach Etiopii, Kenii, Somalii i Jemenu liście khatu żuje się od wieków ze względu na ich łagodnie pobudzające właściwości i dla wielu osób ten swoisty rytuał stanowi nieodłączny element życia społecznego. Zgodnie z tradycją khat był używany głównie przez mężczyzn podczas wysoce zrytualizowanych wspólnych „uczty khatowych”. Przez około godzinę użytkownik khatu doświadcza fizjologicznego pobudzenia i euforii. Następnie następuje wyciszenie, bardziej introwertyczna faza, prowadząca do stopniowego uspokojenia, które może obejmować niepokój, drażliwość i melancholię.

Zakorzenione w tradycji i kulturze wzory używania tego narkotyku pojawiły się w regionach produkcji i inspirowały do twórczej ekspresji w architekturze, rękodzielnictwie, poezji i pieśniach. Od końca XIX w. sukcesywne ulepszenie infrastruktury transportowej otworzyło nowe rynki dla khatu. Ostatnio masowa migracja ludności z Półwyspu Somalijskiego spowodowała rozpowszechnienie używania khatu w krajach sąsiednich, w Europie i reszcie świata. Współczesne wzory używania khatu są mniej sformalizowane, ale charakteryzują się większą intensywnością. Może to wynikać z zanikania ochrony czynników kulturowych, które wcześniej pomagały regulować zażywanie khatu. Dokładna liczba osób regularnie używających khatu na poziomie

ogólnoświatowym nie istnieje, szacunki sięgają jednak nawet 20 mln.

Wśród ludności napływającej z Afryki Subsaharyjskiej używanie khatu jest bardzo rozpowszechnione i ogólnie tolerowane. Należy zadbać, by osoby pracujące z tą społecznością były świadome potrzeby zidentyfikowania negatywnych konsekwencji związanych z używaniem tej substancji oraz poszukiwania odpowiednich rozwiązań.

Dr João Goulão,
Prezes Zarządu Europejskiego
Centrum Monitorowania
Narkotyków i Narkomanii

Definicja

Khat to młode, delikatne liście i pędy drzewka czuwaliczki (*Catha edulis*). Istnieje wiele określeń tej rośliny, między innymi „qat” (Jemen), „jad” lub „czad” (Etiopia, Somalia), „miraa” (Kenia) lub „marungi” (Uganda, Rwanda). Miękkie liście i delikatne łodygi żuje się i trzyma zbite w policzku.

Najważniejsze zagadnienia w skrócie

1. Khat zawiera substancje pobudzające o właściwościach podobnych do amfetaminy. W czystej postaci substancje te podlegają międzynarodowej kontroli, ale same liście – nie.
2. W Europie khat podlega kontroli tylko w niektórych państwach. Doprowadziło to do powstania legalnych i zarazem przestępczych sieci transportowych. Choć dane na temat międzynarodowego handlu, używania i konfiskat narkotyku są ograniczone, wskazują, że unijny rynek khatu rośnie.
3. Khat jest używany głównie przez imigrantów pierwszego pokolenia z Afryki Subsaharyjskiej, niewiele wskazuje natomiast na przenikanie narkotyku do innych zbiorowości. Informacje na temat rozpowszechnienia narkotyku, wzorów oraz konsekwencji używania są ograniczone.
4. Khat jest przedmiotem sporów w obrębie grup migrantów. Niektórzy twierdzą, że sprzyja on spójności kulturowej, podczas gdy inni wysuwają zastrzeżenia o charakterze religijnym i społecznym. Brak obecnie danych potwierdzonych badaniami na temat społeczno-ekonomicznych skutków używania khatu.
5. W ciągu ostatnich trzech dekad khat stał się głównym źródłem zatrudnienia, dochodów i przychodów w krajach produkujących ten narkotyk, leżących wokół Półwyspu Somalijskiego.

Intensywne używanie khatu może prowadzić do uzależnienia. Może również powodować zaburzenia somatyczne i psychiczne u zdrowych jednostek. Szczególnie narażone są osoby z wcześniejszymi zaburzeniami psychicznymi.

1. Farmakologia khatu

Czynniki psychoaktywne zawarte w liściach khatu obejmują katynon (aminopropiofenon), katynę (norpseudoefedrynę) i norefedrynę, jednak pełen zakres składników nie został jeszcze w dużej mierze zbadany. Katynon pod względem struktury chemicznej, biochemicznych i behawioralnych efektów działania przypomina amfetaminę, choć jest o połowę słabszy. W ciągu 3–6 godz. można przeciętnie przeżyć 100–300 g liści khatu. Zawartość katynonu może się wahać: 30–200 mg na 100 g świeżych liści; do 90% tej substancji wydobywa się w wyniku przeżuwania. Odpowiada to małej lub średniej dawce amfetaminy, natomiast powolny i pracochłonny proces trawienia ogranicza łącznie poziom dawki i szczytowy poziom zawartości w osoczu. Ponieważ katynon jest wysoce niestabilny i rozkłada się w ciągu 72 godz. od zebrania liści, tych ostatnich używa się raczej świeżych. Katynon i katyna, a także niektóre ich syntetycznie wyprodukowane pochodne (np. metylokatynon) są substancjami kontrolowanymi zgodnie z międzynarodową Konwencją o substancjach psychotropowych (1971), ale liście khatu nie są objęte tą kontrolą. Kilkakrotnie podejmowano próby włączenia khatu do międzynarodowej listy substancji kontrolowanych, ale niedawny całościowy przegląd przygotowany przez Komisję Ekspertów Światowej Organizacji Zdrowia ds. Uzależnienia od Narkotyków oświadczył, że brak jest dowodów pozwalających na takie rozwiązanie.

2. Sytuacja prawna i handel khatem w Europie

Najnowsze dostępne dane pokazują, że kontrola khatu jako nielegalnego narkotyku została wprowadzona w 15 państwach członkowskich UE i w Norwegii (zob. mapa). Natomiast Holandia i Wielka Brytania przyjęły liberalny system, pozwalający na przywóz, handel i konsumpcję khatu jako produktu roślinnego. Ostatnio brytyjska Rada Doradcza ds. Nadużywania Narkotyków i eksperci z Holandii zalecili utrzymanie prawnego *status quo*. W pozostałych 10 państwach członkowskich status khatu nie podlega kontroli.

Brak wiarygodnych informacji na temat importu khatu do UE lub wewnątrz-

europiejskich przepływów tego produktu. Dwa główne punkty wejścia to Londyn, z szacunkowymi 300 t głównie kenijskiego i etiopskiego khatu rocznie, oraz Amsterdam. W niektórych krajach liczba konfiskat khatu wzrosła niemal dwukrotnie w ciągu ostatnich pięciu lat. Dla przykładu Niemcy i Szwecja tylko w 2008 r. skonfiskowały 30 t i 11 t khatu, podczas gdy Norwegia skonfiskowała 8 t w 2007 r. Coraz większe ilości khatu są konfiskowane na trasach przelotowych między Holandią a Skandynawią. Khat został również skonfiskowany w lotach do Ameryki Północnej, co wskazuje, że UE działa jako punkt tranzytowy dla innych miejsc przeznaczenia.

3. Używanie khatu w Europie

W obrębie UE używanie khatu jest ograniczone do imigrantów z krajów wokół Półwyspu Somalijskiego. Roślina ta jest czasem dostępna za pośrednictwem rozwijającego się internetowego rynku dopalaczy, jednak skala używania khatu poza zbiorowściami migrantów jest bardzo niewielka. Badania nad używaniem rośliny zostały przeprowadzone w Danii, Niemczech, Hiszpanii, we Włoszech, w Szwecji, Wielkiej Brytanii i Norwegii, przy czym używanie narkotyku przez zbiorowści somalijskie i jemeńskie zamieszkałe w Wielkiej Brytanii opisano najbardziej szczegółowo. Badania europejskie nie dają mocnych podstaw do oszacowania wskaźników rozpowszechnienia używania khatu, ale mogą być źródłem pewnych wniosków na temat wzorów używania tego narkotyku. Zazwyczaj wskazują na stosunkowo wysokie poziomy regularnego używania narkotyku (34–67%), nawet codziennie (10%); wiele osób z tej grupy spełnia niektóre kryteria uzależnienia. Braki w wiedzy w tym zakresie są nadal znaczne, niewiele również wiadomo o społecznych czy zdrowotnych konsekwencjach używania khatu. Istnieją pewne dowody na turystykę khatu – np. Somalijszczyk ze Skandynawii i turyści z Bliskiego Wschodu używający khat w Londynie.

Dane pochodzące z badań wskazują ponadto na coraz większą różnicę pokoleń w odniesieniu do wzorów używania tego narkotyku. Regularni użytkownicy khatu nabrali swojego nawyku przed przyjazdem do Europy. Wśród imigrantów drugiego pokolenia

używanie khatu jest mniej powszechne. Jest to istotny czynnik przy rozważaniu możliwości dalszego rozpowszechniania się narkotyku, na którą może mieć wpływ udział w populacji mężczyzn z pierwszego pokolenia z państw, w których khat jest używany.

© Mara Truog

Liście khatu

W Holandii i Wielkiej Brytanii, gdzie khat jest legalnym towarem, używanie go ma zazwyczaj miejsce w kafejkach zwanych „mafrish”, które są ośrodkami życia społecznego, oferującymi napoje, telewizję, jedzenie i khat. Kafejki mafrish są okazją do wymiany informacji, źródłem najświeższych wiadomości z krajów pochodzenia lub na temat innych działań. Sale spotkań społeczności lub mieszkania prywatne mogą być również wykorzystywane do sesji zażywania khatu. Khat można nabyć w sklepach z owocami i warzywami, sklepach ogólnospożywczych, a nawet kioskach. Natomiast w Szwecji sprzedaż khatu odzwierciedla inne rodzaje handlu narkotykami, odbywając się na obrzeżach przestrzeni publicznej – na parkingach. Zimą wynajmuje się prywatne domy na sesje żucia khatu, podczas gdy parkingi publiczne są wykorzystywane latem. Specyfika kulturowa używania khatu ma konsekwencje dla ochrony policyjnej i w niektórych krajach o bardzo zasadniczym podejściu do tej kwestii powoduje napięcia pomiędzy społecznością imigrantów a policją.

4. Konsekwencje zdrowotne związane z używaniem khatu

Z używaniem khatu wiąże się wiele somatycznych i psychicznych problemów zdrowotnych. Badania nad tym narkotykiem dopiero się rozpoczęły i niewiele rzetelnych

informacji jest dostępnych w tym zakresie. Umiarkowane używanie khatu zasadniczo nie jest uważane za szkodliwe. Poważne działania niepożądane, takie jak stany psychotyczne wywołane khatem, zazwyczaj są związane z nadmiernym używaniem tego narkotyku. Niewiele nadal wiadomo o zdolności narkotyku do uzależniania i choć ogólny poziom uzależnienia wydaje się stosunkowo niewielki w porównaniu z innymi substancjami psychoaktywnymi, niektórzy użytkownicy khatu przejawiają kompulsywne wzorce używania substancji, podobne do tych u narkomanów używających substancji pobudzających. Coraz więcej jest dowodów, że khat może pogarszać istniejące wcześniej problemy psychiczne, a także wywoływać psychozę lub agresywne zachowania, szczególnie u jednostek z predyspozycjami. Stwierdzono, że stałe używanie khatu jest powiązane z poważnymi problemami zdrowotnymi. Często jednak trudno określić relatywny wpływ samego narkotyku w porównaniu z innymi czynnikami ryzyka, takimi jak palenie tytoniu, nieodpowiednia dieta lub pozostałości po pestycydach. Negatywne somatyczne konsekwencje związane z używaniem khatu to: problemy ze śluzówką, nadciśnienie,

powiększenie układu sercowo-naczyniowego, wrzody dwunastnicy, dysfunkcje seksualne, hepatotoksyczność i niższa waga noworodków matek żujących khat. Zasadniczo jednak istniejące dowody nie pozwalają na ostateczne wykazanie związku przyczynowo-skutkowego. Podobnie argument dotyczący ewentualnych medycznych zastosowań narkotyku nie został szczegółowo przeanalizowany. Nie ulega natomiast wątpliwości, że pracownicy służby zdrowia, którzy mogą leczyć członków społeczności migrantów, często nie mają odpowiedniej wiedzy na temat problemów zdrowotnych, które można wiązać z używaniem tego narkotyku.

5. Debata na temat khatu w Europie

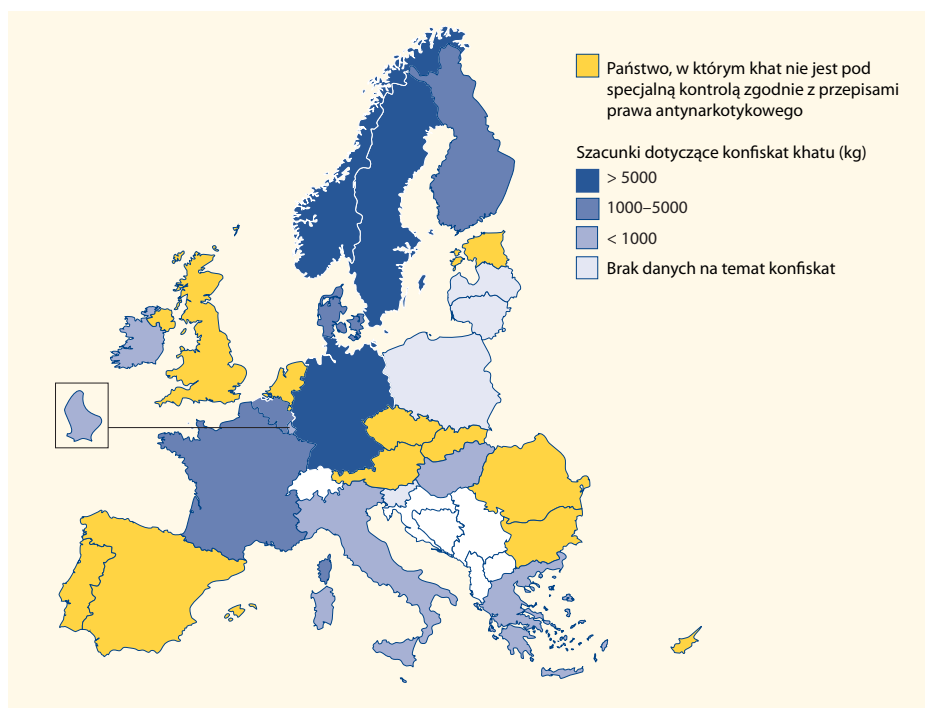
Od epoki kolonialnej używanie khatu było postrzegane przez Europejczyków jako negatywne w skutkach dla zdrowia i wydajności. Kolejnym problemem, który pojawił się wraz z przyłytem narkotyku do krajów europejskich, był fakt, że używanie go może rozprzestrzenić się z grup migrantów na ogół społeczeństwa. W obrębie społeczności

migrantów w Europie khat stał się zagadnieniem spornym. Wielu postrzegало go jako część dziedzictwa kulturowego, inni sprzeciwili się mu ze względów religijnych. Podczas gdy wieki temu islamscy studenci przyjęli khat, obecnie wzrost fundamentalizmu islamskiego tworzy atmosferę braku tolerancji wobec tego zwyczaju w niektórych szkołach. Protesty przeciwko używaniu khatu były również prowadzone przez bojowników organizacji pozarządowych, którzy przypisują notorycznemu używaniu narkotyku przez mężczyzn wiele problemów społecznych. Kwestię tę trudno przedstawić w liczbach. Z naukowego punktu widzenia, zgodnie z obecnie dostępnymi danymi, nie jest jasne, w jakim zakresie rozłam rodziny, wysoki poziom bezrobocia, niskie wykształcenie i izolacja to wynik używania khatu, a w jakim – pochodna strukturalnej słabości społeczności imigrantów znajdujących się w niekorzystnym położeniu.

6. Koniunktura gospodarcza i rozwój obszarów występowania khatu

Producenci khatu w Etopii, Kenii i Jemenie doświadczyli gwałtownej ekspansji krajowych i eksportowych rynków w ciągu ostatnich lat. Na przełomie 2003 r. i 2004 r. wywóz khatu szacowano na około 15% etiopskiego dochodu z wywozu (około 413 mln USD w latach 1990-1994), co plasuje go na drugiej pozycji wśród wywożonych towarów. W państwach z obszaru występowania khatu produkcja, transport, przetwarzanie i sprzedaż tego narkotyku to główne źródło zatrudnienia. Obecnie uprawa khatu przenosi się do innych miejsc niż tradycyjne uprawy w Etiopii, Kenii, Afryce Południowej, Sudanie i Ugandzie. W przeciwieństwie do kawy, bawełny i kakao ceny khatu wykazują tylko nieznaczną fluktuację, zapewniając rolnikom bezpieczne środki do życia. Ze względu na jego odporność na suszę i niewielkie wymogi w zakresie nakładu pracy khat jest atrakcyjnym wyborem dla rolników. W krajach produkujących zintensyfikowana uprawa rynkowa doprowadziła do poważnych konsekwencji dla środowiska i problemów w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego. Niedawno zalecone zostały programy redukcji zapotrzebowania na khat, jednak do dziś nie zostały one powszechnie wdrożone.

Status prawny khatu w państwach członkowskich UE i Norwegii oraz dane na temat przypadków konfiskat narkotyku, o ile są dostępne

Uwaga: Węgry nie kontrolują khatu, ale posiadają dane na temat konfiskat ze względu na kontrolę katynonu.
Źródło: Griffiths i in., 2010, *Journal of Ethnopharmacology* (wersja zaktualizowana z najnowszymi dostępnymi danymi).

Narkotyki w obiektywie to seria krótkich opracowań publikowanych przez Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA) z siedzibą w Lizbonie. Opracowania te ukazują się regularnie w 23 językach urzędowych Unii oraz w języku norweskim i tureckim. Język oryginału: angielski. Zezwala się na powielanie treści pod warunkiem podania źródła.

Bezpłatną prenumeratę można uzyskać pod następującym adresem: publications@emcdda.europa.eu

Cais do Sodré, 1249-289 Lizbona, Portugalia
Tel.: +351 211210200 • Faks: +351 218131711
info@emcdda.europa.eu • www.emcdda.europa.eu

Wnioski i przyszłe strategie

1. Pokażne rozmiary, niestabilność substancji czynnych i sposób zarządzania czynią z khatu substancję niezgodną z wymogami głównych użytkowników narkotyków w Europie. Potencjał do przeniknięcia na szerszy rynek narkotykowy wydaje się więc ograniczony.
2. Europejski rynek khatu wydaje się rozrastać, ale źródła danych są niedostateczne, wskazują na potrzebę zwiększenia nadzoru. Lepsze dane pozwalałyby określić, jak zająć się takimi kwestiami, jak handel międzynarodowy, przy jednoczesnym niekaraniu już i tak słabej grupy społecznej. Pozwoliłoby to również zwiększyć naszą wiedzę, jak podchodzić do kwestii używania narkotyków w społecznościach migrantów.
3. Khat jest używany głównie przez społeczności migrantów w Europie. Zbiorowości te muszą być lepiej informowane o potencjalnych konsekwencjach zdrowotnych, społecznych i prawnych używania tej rośliny.
4. Używanie khatu może powodować problemy zdrowotne i społeczne. Europejscy pracownicy służby zdrowia i pracownicy społeczni muszą być w stanie zidentyfikować szkody związane z khatem i muszą posiadać strategię ochrony słabszych grup używających tego narkotyku.
5. Ekonomiczne znaczenie khatu w państwach produkujących wzrosło, częściowo z powodu większej wymiany handlowej w UE. Polityka rozwoju i kontroli narkotyków dla takich krajów wymaga koordynacji i świadomości potencjalnego wpływu europejskich środków kontroli.
6. Liczba osób używających khat w Europie wydaje się rosnąć, mało natomiast wiadomo na temat skali i natury problemu. Badania są zatem konieczne w celu lepszej oceny rynku tego narkotyku, zmieniających się wzorów używania oraz zakresu konsekwencji społeczno-ekonomicznych i zdrowotnych.

Główne źródła

- Anderson, D., Beckerleg, S., Hailu, D., Klein, A. (2007), „The Khat Controversy: Stimulating the Debate on Drugs”, Berg, Oxford.
- Feyissa, A.M., Kelly, J.P. (2008), „A review of the neuropharmacological properties of khat”, *Progress in Neuro-Pharmacology and Biological Psychiatry* 32, s. 1147-1166.
- Griffiths, P., Lopez, D., Sedefov, R. i in. (2010), „Khat use and monitoring drug use in Europe: The current situation and issues for the future”, *Journal of Ethnopharmacology*, t. 132, wyd. 3, s. 578-583.
- Klein, A. (2008), „Khat in the Neighbourhood - Local Government Responses to Khat Use in a London Community”, *Substance Use and Misuse*, t. 43, s. 819-831.
- Pennings, E. J. M., Opperhuizen, A., van Amsterdam, J. G. C. (2008), „Risk assessment of khat use in the Netherlands. A review based on adverse health effects, prevalence, criminal involvement and public order”, *Regulatory Toxicology and Pharmacology* 52, s. 199-207.
- Warfa, N., Klein, A., Bhui, K., Leavey, G., Craig, T., Stansfeld, S. (2007), „Khat use and mental illness: a critical review”, *Social Science and Medicine* 65, s. 309-318.

Informacje w Internecie

Brytyjskie Ministerstwo Spraw Zewnętrznych (2005), Rada Doradcza ds. Nadużywania Narkotyków
<http://www.homeoffice.gov.uk/publications/drugs/acmd1/khat-report-2005>

Europejska Fundacja Naukowa (2009), strona internetowa poświęcona konferencji
<http://www.esf.org/activities/esf-conferences/details/2009/confdetail274.html?conf=274&year=2009>

UNDP, IPC-IG (2007), „Should Khat be banned? The Developmental Impact”
<http://www.ipc-undp.org/pub/IPCOnePager40.pdf>

Bank Światowy (2007), „Towards Qat Demand Reduction”
http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendered/PDF/397380YE.pdf

WHO (2006), Komisja ds. Uzależnienia od Narkotyków
http://www.who.int/medicines/areas/quality_safety/4.4KhatCritReview.pdf

Urząd Publikacji

OFICJALNY WYDAWCA: Urząd Publikacji Unii Europejskiej
© Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii, 2011
DYREKTOR: Wolfgang Götz
AUTORZY: Michael Odenwald, Axel Klein, Nasir Warfa
REDAKTOR: Marie-Christine Ashby
OPRACOWANIE: Dutton Merryfield Ltd, Zjednoczone Królestwo
Printed in Luxembourg